

15. Χτίζοντας... τη μουσική

Η στιγμή της έμπνευσης μπορεί μερικές φορές να περιγραφεί σαν ένα είδος παραισθησης όπου το μισό κομμάτι της προσωπικότητας αισθάνεται και υπαγορεύει, ενώ το άλλο μισό ακούει προσεκτικά και σημειώνει.

Ααρών Κόπλαντ

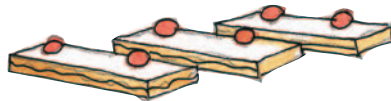
Ας θυμηθούμε και ας δημιουργήσουμε

Έχεις μάθει από τις προηγούμενες τάξεις ότι οι μουσικοί, για να ξεχωρίζουν τα διαφορετικά μέρη μιας σύνθεσης εύκολα και γρήγορα, τα συμβολίζουν με τα κεφαλαία γράμματα του αλφάβητου.

Έτσι το πρώτο μέρος το συμβολίζουμε με το γράμμα Α, το δεύτερο με το Β κ.ο.κ. Μπορούμε όμως να χρησιμοποιήσουμε και άλλα σύμβολα, σχήματα, σχέδια κ.ο.κ. για να συμβολίσουμε τα μέρη μιας σύνθεσης.

Εμείς χρησιμοποιήσαμε ένα... γλυκό τρόπο να συμβολίσουμε τέσσερις μορφές που μπορεί να έχει μια μουσική σύνθεση.

Μπορείς να γράψεις κάτω από την καθεμιά το όνομά της;

Μπορείς να χρησιμοποιήσεις τα δικά σου σύμβολα, σχήματα ή σχέδια, για να συμβολίσεις τις παραπάνω μουσικές μορφές ή όποιες άλλες θέλεις;

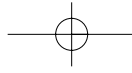
Το όνειρο του Νότη

Ο Νότης είχε μια πολύ κουραστική μέρα. Σχολείο, αγγλικά, μπάσκετ, διάβασμα... Ουφ! Είχε φτάσει η καλύτερη ώρα της ημέρας. Έβαζε στη σειρά την αγαπημένη του συλλογή από κάρτες. Ξέρετε, αυτές με τα περίεργα, φανταστικά και υπερφυσικά πλάσματα. Έτσι ευτυχισμένος όπως ήταν, τον πήρε ο ύπνος...

Η πόρτα του δωματίου του έτριξε. Το πειραχτήρι, η μικρότερη αδερφή του, είχε μπει στο δωμάτιο. Χωρίς να χάσει ευκαιρία και αφού το ροχαλητό του Νότη ήταν η σίγουρη απόδειξη ότι κοιμότανε βαθιά, του άρπαξε την αγαπημένη του συλλογή.

Η συλλογή είχε την τύχη που έχουν όλα τα χαρτιά που πέφτουν στα χέρια της: έγινε... χαρτοπόλεμος. Τα φανταστικά πλασματάκια καλούσαν απεγνωσμένα το Νότη σε βοήθεια. Τι κι

αν είχαν υπερφυσική δύναμη, τι κι αν είχαν επτά αστέρια δύναμης επάνω τους! Τα μικρά χεράκια της αδερφής του τα κατέστρεφαν ένα ένα.

Ο Νότης πετάχτηκε τρομαγμένος. Ευτυχώς όμως! Δεν ήταν παρά ένας εφιάλτης. Η αγαπημένη του συλλογή ήταν σκορπισμένη στο κρεβάτι του. Ανακουφισμένος έβαλε τις κάρτες στη σειρά και ήσυχος πια αποκοιμήθηκε.

Διακρίνεις τα μέρη της ιστορίας; Πόσα είναι;

Μπορείς να τη συνοδέψεις με μια δική σου σύνθεση και να φτιάξεις έτσι ένα μουσικό έργο;

Τι μορφή θα έχει;

Πώς μπορείς να τη συμβολίσεις;

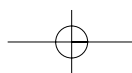

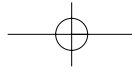

Βρες το σωστό

- Το μουσικό θέμα είναι:
  1. Το πρώτο μέρος μιας συμφωνίας.
  2. Μια χαρακτηριστική μελωδία την οποία ο συνθέτης επαναλαμβάνει και παραλλάσσει κατά τη διάρκεια του έργου.
  3. Μια μελωδία που συνήθως «κλείνει» ένα μουσικό έργο.
- Ρόντο είναι η μουσική φόρμα που ακολουθεί τη σειρά:
  1. Α, Β, Γ, Δ
  2. Α, Β, Α
  3. Α, Β, Α, Γ, Α ...
- Η τριμερής μορφή είναι:
  1. Μια μουσική σύνθεση για τρία όργανα.
  2. Μια σύνθεση με μορφή Α, Β, Α.
  3. Μια σύνθεση με μορφή Α, Β, Γ.
- Ο κανόνας στη μουσική είναι:
  1. Ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να συμπεριφέρονται οι μουσικοί.
  2. Ένα μουσικό κομμάτι στο οποίο όλοι οι μουσικοί αρχίζουν και τελειώνουν μαζί.
  3. Μορφή μουσικής σύνθεσης στην οποία οι μουσικοί, ενώ εκτελούν το ίδιο ακριβώς μέρος, ξεκινάνε σε διαφορετική χρονική στιγμή ο καθένας.

16. Χορεύετε, χορεύετε και τους ρυθμούς... «παντρέψετε»

Παίζοντας με ένα όργανο είναι σαν να χορεύουμε με ένα αντικείμενο που έχει τη δική του ζωή. Τη μια αφήνεται και χαλαρώνει και την άλλη αντιστέκεται.

Stephen Nachmanovich

Είχα πάει... λαϊκή

Φανταστείτε ότι βρίσκεστε ένα Σάββατο πρωί στη λαϊκή αγορά της γειτονιάς σας.

Κάθε παραγωγός διαλαλεί τηνπραμάτεια του. Κάποιοι χρησιμοποιούν ρυθμικά σχήματα διαλαλώντας τα προϊόντα τους για να προσελκύσουν τους πελάτες.

Σας δίνουμε πέντε σχετικά παραδείγματα. Παίξτε τα όλοι μαζί με τη βοήθεια του δασκάλου σας. Δημιουργήστε και μερικά ακόμα δικά σας.

Για στα-μά-τα για στα-μά-τα έ - λα 'δώ έ - χω τον πιο νό - στι - μο λω - τό

Πο - ρτο κά - λια μα - ντα ρί - νια ό - λα εί - ναι μες τη φτή-νια

Λά - χα-να λά - χα-να ζου - με - ρά χό - ρτα πο - λύ θρε - πι - κά

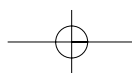
Σέ - λι - να και ρα - πα - νά - κια σέ - σκου - λα και αγ - γου - ρά - κια

Έ-λα πά-ρε πά-ρε και ντο-μά-τες πά-ρε στρογ-γυ-λές γλυ-κο-πα - τά-τες

Πέντε παιδιά (ή περισσότερα αν έχετε φτιάξει δικά σας ρυθμικά σχήματα) παίζουν τους ρόλους των παραγωγών. Κρυφά μοιράζουν τα ρυθμικά σχήματα και τους ρόλους. Ένας μαθητής ή ο δάσκαλός σας κρατάει ένα σταθερό παλμό σε μέτρια ταχύτητα (τέμπο). Ένας από τους παραγωγούς παίζει το ρυθμικό σχήμα του σε ένα κρουστό όργανο χωρίς τα λόγια. Τα υπόλοιπα παιδιά προσπαθούν να ανακαλύψουν τι πουλάει. Το παιδί που θα το βρει πρώτο παίρνει... τον πάγκο του στη λαϊκή!

Αν θέλετε να γίνει το παιχνίδι πιο ενδιαφέρον, δοκιμάστε να παίζουν δύο ή περισσότεροι παραγωγοί ταυτόχρονα τα ρυθμικά τους σχήματα. Άλλωστε έτσι δεν γίνεται και στην πραγματικότητα;

17. «...τραγούδια για τη λευτεριά»

Όταν ο Θεός είδε ότι πολλοί άνθρωποι ήταν σκηνροί και με δυσκολία αφοσιώνονταν στην ανάγνωση των πνευματικών κειμένων, θέλησε να τα απλοποιήσει γι' αυτούς. Πρόσθεσε τη μελωδία στα λόγια του Προφήτη, έτσι ώστε όλοι να ικανοποιούνται με τη γοητεία της μουσικής, και με χαρά να τον υμνούν.

Ιωάννης ο Χρυσόστομος

«...σμίξαν τα μπουζούκια και ο μπαγλαμάς με τον ταμπουρά του Μακρυγιάννη...»

... λέει ο Λευτέρης Παπαδόπουλος στο τραγούδι «Δέκα παλικάρια» σε μουσική Μ. Λοΐζου. Και πραγματικά τα μπουζούκια και οι μπαγλαμάδες είναι απόγονοι του ταμπουρά και συνεχιστές της μεγάλης ελληνικής μουσικής παράδοσης που ξεκίνησε πριν από χιλιάδες χρόνια.

17.1 Μούσα που παίζει τρίχορδο ή πανδούρα

17.2 Λαούτο από αγιογραφία της Μονής Λουκούς

17.3 Μικρός ταμπουράς από τοιχογραφία του Θεόφιλου

17.4 Μ. Χιώτης με τετράχορδο μπουζούκι

Ο ταμπουράς ήταν ένα από τα λαϊκότερα χορδόμενα μουσικά όργανα των Ελλήνων και αναφέρεται στη δημοτική ποίηση περισσότερο από κάθε άλλο όργανο. Όργανα που έμοιαζαν με τον ταμπουρά, με μακρύ χέρι και μικρό ηχείο, βρίσκουμε στον ελλαδικό χώρο ήδη από τους αρχαιοελληνικούς χρόνους με την ονομασία πανδούρα ή τρίχορδον.

Παρόμοια όργανα έπαιζαν και οι αγωνιστές του '21, όπως αναφέρει ο Νικόλαος Κασμούλης. Ένα από αυτά, ο ταμπουράς του στρατηγού Μακρυγιάννη, «ον υποκρούων ήδεν ευφώνως και ανδρικός με τον αέρα εκείνον του αληθινού παλληκαριού», φυλάγεται σήμερα στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας.

Στο έπος του Διγενή Ακρίτα δίνονται με ποιητική γλώσσα πληροφορίες για την κατασκευή του ταμπουρά που μάλιστα είχε κατασκευάσει ο ίδιος ο ήρωας:

Αρπάζει το σκεπάρνι του, έν' αργυρό πριγιόνι¹⁴,
σ' έν' περιβόλι σέμπικεν¹⁵, ελιάς κλωνάρι κόβει
ντογρί¹⁶ παιχνίδι¹⁷ έκανε, ντογρί παιχνίδι κάνει.

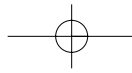
τα φίδια κόρδες¹⁸ έβαθε απάνω στο παιχνίδι
την όχεντρα¹⁹ την μπλουμιστή²⁰ δοξάρι στο παιχνίδι
και τα μικρά χεντρόπουλα στιφνάρια²¹ στο παιχνίδι...

14. Πριόνι, 15. Μπήκε, 16. Αμέσως, 17. Μουσικό όργανο, 18. Χορδές, 19. Οχιά, 20. Στολισμένη, 21. Κλειδιά μουσικού οργάνου που χρησιμεύουν στο κούρδισμα.

17.5 Ταμπουράς του Μακρυγιάννη

Χρώματα και... ηχοχρώματα

Η μουσική και η ζωγραφική έχουν πολλά κοινά γνωρίσματα. Και οι δύο τέχνες προσπαθούν να μεταδώσουν τα συναισθήματα και τις ιδέες του δημιουργού τους. Οι έξι πίνακες που βλέπεις έχουν θέματα εμπνευσμένα από την Ελληνική Επανάσταση.

Μπορείς να επιλέξεις έξι ταιριαστά μουσικά κομμάτια, ένα για κάθε πίνακα;

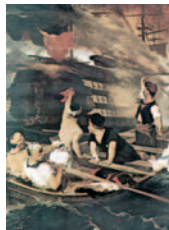
17.6 Το κρυφό Σχολειό

17.7 Ο όρκος των Φιλικών

17.8 Ο όρκος των Αγωνιστών

17.9 Η πυρπόληση τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κ. Κανάρη

17.10 Η σφαγή της Χίου

17.11 Χορός στο Θησείο

- Γράψε τις επιλογές σου και δύο σχετικά επίθετα για καθεμία στον πίνακα που ακολουθεί.

	Μουσική συνοδεία	Επίθετο 1	Επίθετο 2
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			

Ο Νότης και η βυζαντινή μουσική²²

– Παππού, σήμερα στο σχολείο μιλήσαμε για τη βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική και έμαθα το απολυτίκιο «Σήμερον της Σωτηρίας ημών το κεφάλαιον» που ψέλνεις εσύ στο ψαλτήρι!

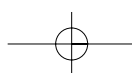
– Πολύ καλά, Νότη μου. Για να το βρούμε! Α νάτο! Μήπως έμαθες και πώς ονομάζουμε τα σύμβολα που χρησιμοποιούμε για να γράφουμε τη βυζαντινή μουσική;

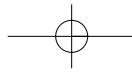
– Ε, χμ, δηλαδή... μας τα είπε ο δάσκαλος, αλλά δεν τα θυμάμαι.

– Τα σύμβολα που γράφουμε και διαβάζουμε τη βυζαντινή μουσική τα ονομάζουμε χαρακτηριστήρες.

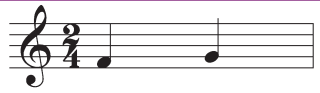
22. Καμπύλης & Σπετσιώτης, 2004

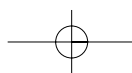

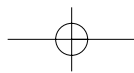

- Άλλο οι νότες και άλλο οι χαρακτήρες δηλαδή;
- Βέβαια, γιατί οι χαρακτήρες μας δείχνουν αν η φωνή θα ανεβεί, θα κατεβεί ή θα μείνει στην ίδια θέση.
- Και πόσους χαρακτήρες έχουμε, παππού;
- Έχουμε τρεις οικογένειες που η καθεμία αποτελείται από έναν ή περισσότερους χαρακτήρες.
- Και ποιες είναι αυτές οι... οικογένειες, παππού;
- Είναι οι οικογένειες ανάβασης, κατάβασης και ισότητας. Η κάθε οικογένεια έχει ένα μέλος που είναι το πιο... διάσημο.
- Δηλαδή το συναντάμε πιο πολλές φορές από τα άλλα;
- Ακριβώς αυτό εννοώ. Στην οικογένεια της ανάβασης ο πιο γνωστός χαρακτήρας είναι το ολίγο. Μοιάζει με μια έντονη ευθεία γραμμή που έχει μήκος έναν πόντο περίπου.
- Έτσι — δηλαδή;
- Μπράβο, Νότη! Να κοίταξε εδώ. Στους χαρακτήρες ισότητας ο πολύ γνωστός είναι αυτός που μοιάζει με ένα μικρό μπαστούνι πλαγιασμένο, λες και θέλει να κοιμηθεί.
- Ωραίο αυτό! Δηλαδή έτσι; ㄣ
- Ναι, λέγεται ίσο και σου λέει ότι η φωνή δεν πρέπει ούτε να ανέβει ούτε να κατέβει αλλά να μείνει στην ίδια θέση. Να, βλέπεις στην αρχή του απολυτίκιου ότι λέμε τέσσερις φορές την ίδια φωνή; $C \text{ — — — — — } |$
η με ρον της
- Και ο πιο γνωστός χαρακτήρας κατάβασης είναι η απόστροφος που θυμίζει ένα μεγάλο κόμμα. Σου λέει να κατέβεις μια φωνή.
- Δύσκολο ακούγεται! Έτσι δηλαδή; ˘
- Ναι, Νότη μου. Να, κοίταξε σε αυτό το σημείο για να το καταλάβεις καλύτερα. ˘ ˘ ˘ — |
κε χα ρι τω
- Έλα να σου γράψω τώρα τις φράσεις αυτές και με τις νότες για να τις συγκρίνουμε. Μετά θα σου τα ψάλω για να τα καταλάβεις καλύτερα.
- Ναι, ναι, παππού και μετά να μου... τα ψάλεις! Χα, χα!
- Θα σου τα... ψάλω! Χα, χα, ωραίο αυτό!

<p>Ίσο</p>	<p>$C \text{ — — — — — }$ η με ρον της</p>	 <p>Σή - με - ρον της</p>
<p>Απόστροφος</p>	<p>˘ ˘ ˘ — κε χα ρι τω</p>	 <p>κε - χα - ρι - τω -</p>
<p>Ολίγο</p>	<p>—² — Γα βρι</p>	 <p>Γα - βρι -</p>

18. Ανεβοκατεβαίνοντας σε σκάλες... μουσικές

Υπάρχουν μόνο δώδεκα φθόγγοι. Να τους μεταχειρίζεστε προσεκτικά.

Paul Hindemith

«Τρομπονέρα»²³

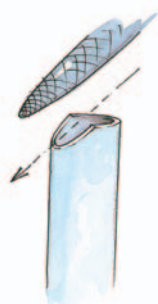
Θέλεις να κατασκευάσεις ένα πρωτότυπο αερόφωνο μουσικό όργανο εύκολα και γρήγορα; Θέλεις να παίζεις τις δικές σου μελωδίες ή να κάνεις αστείους ήχους σαν αυτούς που ακούς στα κινούμενα σχέδια; Θέλεις να ανεβοκατεβαίνεις στις δικές σου μουσικές σκάλες; Δεν έχεις παρά να ακολουθήσεις τις οδηγίες και... καλή επιτυχία!

Θα χρειαστείς:

- ένα ψηλό μπουκάλι
- ηλεκτρολογικό σωλήνα εξωτερικών εγκαταστάσεων $\varnothing$ 16 χιλιοστών
- σέγα και λίμα
- πάγκο εργασίας
- ...νερό.

Περιγραφή κατασκευής:

1. Κόψε με τη σέγα το σωλήνα 5 εκατοστά μακρύτερο από το μπουκάλι σου.

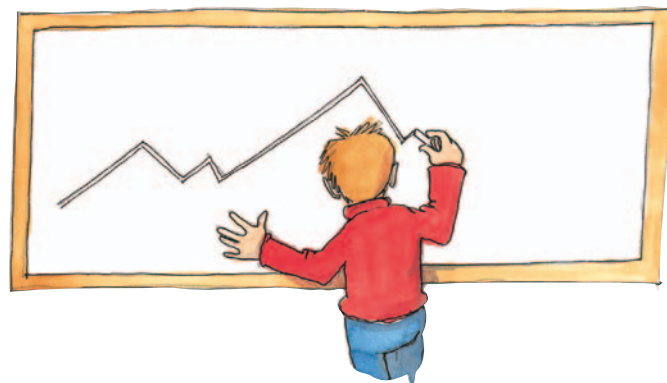
2. Με τη λίμα λείανε το ένα άκρο του σωλήνα για να δημιουργηθεί μια λοξή εγκοπή όπως φαίνεται στο σχήμα.

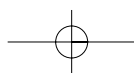
3. Φύσηξε στο άκρο του σωλήνα όπως φαίνεται στην εικόνα. Ανεβοκατεβάζοντας το σωλήνα μέσα στο μπουκάλι η οξύτητα του ήχου μεταβάλλεται.

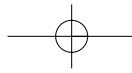
Έτοιμη η τρομπονέρα! Ο καλύτερος τρόπος για να τη δοκιμάσετε είναι να παίξετε μαζί της. Ο δάσκαλός σας παίζει κάποια ανεβοκατεβάσματα χωρίς να τον βλέπετε. Φανταστείτε πως είστε αεροπλάνα, πουλιά ή οτιδήποτε άλλο πετούμενο και προσπαθήστε να ακολουθήσετε τον ήχο της. Ένας μαθητής μπορεί να καταγράψει τις κινήσεις στον πίνακα.

23. Η κατασκευή είναι από το βιβλίο των Καμπύλη Π. & Σπετσιώτη Ι. (2000). *Το εργαστήρι της μουσικής*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παίζοντας, συγκρίνοντας και... κρίνοντας

Παίξε την πρώτη μελωδία. Αναγνώρισες ποια είναι;

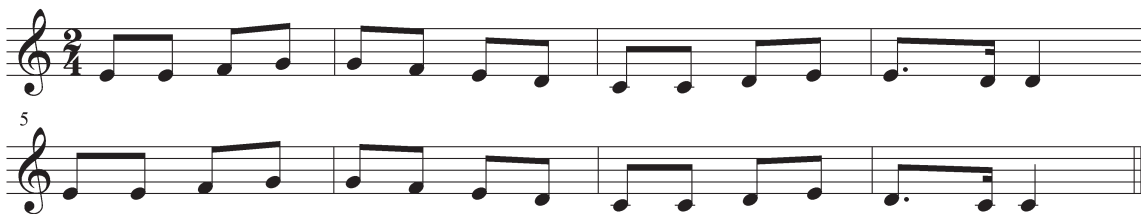
Σύγκρινε τις δύο μελωδίες. Τι ανακάλυψες;

Δοκίμασε τώρα να παίζεις τη δεύτερη μελωδία. Γράψε τις παρατηρήσεις σου.

Μελωδία 1

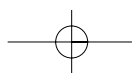
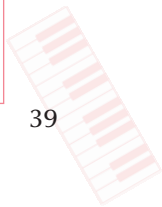
Μελωδία 2

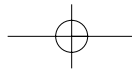

Άκουσε τη μελωδία από δύο γνωστά τραγούδια που είναι γραμμένα σε σκάλα ντο ματζόρε. Δίνουμε τα δύο πρώτα μέτρα γραμμένα στο πεντάγραμμα. Τώρα που ξέρεις τις νότες της σκάλας δοκίμασε να παίζεις τη συνέχεια σε ένα μεταλλόφωνο, πιάνο, αρμόνιο ή σε κάποιο άλλο όργανο.

<p>Μήλο μου κόκκινο</p>	
<p>Ακορντεόν</p>	

19. ...κι άλλα μουσικά σκαλοπάτια!

*Η μουσική με μεταφέρει άμεσα στη διανοητική κατάσταση του ανθρώπου που τη συνέθεσε. Η ψυχή μου γίνεται ένα με τη δική του και μαζί περνάμε από τη μια κατάσταση στην άλλη. Γιατί όμως γίνεται αυτό δεν ξέρω.
Λέων Τολστόι*

Το μουσικό... «κουτσό»

Κουτσό έχετε παίξει σχεδόν όλοι. Αυτό όμως είναι ένα κουτσό... μουσικό και ίσως πιο δύσκολο. Σε κάθε κουτάκι αντιστοιχεί ένας διαφορετικός ήχος-νότα από την ντο ματζόρε πεντατονική κλίμακα.

Άκουσε προσεκτικά τις νότες αυτές από το μεταλλόφωνο ή το αρμόνιο στην αρχή με τη σειρά και ύστερα ανακατεμένες. Το παιχνίδι αρχίζει! Θα κινείσαι από κουτάκι σε κουτάκι με κουτσό, δηλαδή θα στηρίζεσαι μόνο στο ένα πόδι.

Ένας συμμαθητής σου θα παίζει μια σύντομη μελωδία και μόλις σταματήσει, ακολούθησε τη σωστή διαδρομή και σταμάτησε όπου σταμάτησε και η μελωδία.

Αν ακουστούν δύο ίδιες νότες (ή και περισσότερες), σημαίνει ότι πρέπει να αλλάξεις πόδι στο ίδιο κουτάκι.

Η έμπνευση για ένα καλλιτέχνη μπορεί να έρθει από... οτιδήποτε. Ένας μικρός καλλιτέχνης είσαι και εσύ. Αν έχεις έμπνευση, γράψε μια δική σου μελωδία επάνω σε μια πεντατονική κλίμακα. Για να μην την ξεχάσεις, γράψ' τη σε ένα πεντάγραμμο ή με το δικό σου ξεχωριστό τρόπο. Αν βάλεις και λόγια ή κάποια ρυθμική συνοδεία, θα έχεις φτιάξει ένα δικό σου ολοκληρωμένο έργο! Παρουσίασε τη δουλειά σου στην τάξη.

Καλή δημιουργία!

Μουσική και... συμμετρία²⁴

Τι κοινό έχουν το ανθρώπινο σώμα, μια πεταλούδα και η νησιώτικη λύρα; Τη **συμμετρία!** Την έχεις συναντήσει ξανά στα **μαθηματικά**. Αλλά και στη **γλώσσα** υπάρχουν τα «παλίνδρομα», δηλαδή λέξεις ή φράσεις συμμετρικές που διαβάζονται το ίδιο και ανάποδα.

Ένα από τα πιο γνωστά παλίνδρομα είναι η περίφημη επιγραφή που βρίσκεται έξω από την Αγία Σοφία στην Κωνσταντινούπολη: «Νίψον ανομήματα μη μόναν όψιν». Όμως και στη μουσική υπάρχει συμμετρία. Και μπορείς να παίξεις μαζί της και -γιατί όχι;- να δημιουργήσεις!

19.1 Αχλαδόσχημη κρητική λύρα

24. Ο σχεδιασμός των διαγραμμάτων και των δραστηριοτήτων για τη μουσική και τη συμμετρία έχουν γίνει από τον Παναγιώτη Καμπύλη.

